

Robert Suski
DZIEDZICZENIE CHARYZMY?
CESARZE ILLIRYJSCY (268-285) A PODKREŚLANIE ZWIĄZKÓW
Z POPRZEDNIMI WŁADCAMI (KLAUDIUSZ II, KWINTYLLUS,
AURELIAN, KARUS, NUMERIAN I KARINUS)

Wczesną jesienią 268 roku cesarz Galien padł ofiarą spisku zawiązanego przez swoich najbliższych oficerów. Skończyło to pewną epokę w historii *Imperium Romanum*¹. Po zamordowaniu Galiena na szczycie władzy znaleźli się wojskowi, wywodzący się często z biedniejszych warstw społecznych. Nie pochodzili oni ze stanu senatorskiego, co miało wpływ na niestabilności ich rządów. O ile przed 268 rokiem do zmian na tronie najczęściej dochodziło w wyniku klęsk militarnych (co podważało legitymizację rządów kolejnych cesarzy), to w latach 268-285 mordowano cesarzy odnoszących zwycięstwa nad przeciwnikami zewnętrznymi (Aurelian, Probus i zapewne Karus).

Dlatego powstaje pytanie, jak ci cesarze wzmacniali swoją pozycję. Praktycznie wszyscy oni cieszyli się sławą dobrych dowódców i odnosili sukcesy we walkach z Germanami, Sarmatami czy Karpami, którzy najeżdżali *Imperium Romanum*. Interesujący nas cesarze (przede wszystkim Aurelian i Probus) w większym stopniu niż ich poprzednicy prezentowali się w swojej propagandzie jako wybrańcy Jowisza czy Sol. Na emitowanym przez nich mennictwie głoszone takie hasła jak odnowiciel świata (*restitutor orbis*), czy Wschodu (*restitutor orientis*). Jak widać cesarze ci podkreślali swoje nadzwyczajne zdolności, lub związki ze światem nadprzyrodzonym. Próbowali oni budować wśród poddanych (i armii) swoją osobistą charyzmę, co miało zagwarantować umocnienie ich legitymizacji władzy². Interesujący nas imperatorzy nie byli

---

¹ Więcej o konsekwencjach zamordowania Galiena dla dziejów Cesarstwa: A. Ziółkowski, *Historia Rzymu*, Poznań 2004, s. 523.

² M. Weber wyróżnił idealne sposoby legitymizacji władzy: prawną, tradycyjną i charyzmatyczną. Źródłem charyzmy jest, wedle niego, wiara w nadzwyczajne możliwościach lidera, w jego wyjątkowość i posiadanie niezwykłych talentów. Autorytet charyzmatyczny opiera się na osobistym uznaniu dla charyzmatycznego bohatera wojskowego, bohatera ulicy, demagoga lub proroka. M. Weber podkreślał związek pomiędzy charyzmatyczną władzą a bożą łaską spływającą na osobę lidera. Wśród takich postaci wymieniał on Kleona, Perykleasa (politycy, demagodzy), Chrystusa (prorok religijny) czy Napoleona (dowódca wojskowy). Oczywiście M. Weber w swoich rozważaniach stworzył pewne idealne modele. W rzeczywistości różne metody legitymizowania władzy przenikają się i razem współistnieją. O charyzmatycznej legitymizacji władzy zob. M. Weber, *Trzy*

pierwszymi, którzy propagowali owe hasła, niemniej położyli oni spory nacisk na nie (większy niż ich poprzednicy) w swoim mennictwie³.

W swoich rozważaniach nad typami idealnych rządów Weber zastanawiał się nad sposobami przekazywania władzy w ramach legitymizacji charyzmatycznej. Oprócz poszukiwania oznak kwalifikacji charyzmatycznej, czy odwołania się do losu i technik desygnacyjnych wymienia on wskazanie przez nosiciela charyzmy, czy dziedziczenie jej przez jego potomków. W tym tekście chciałbym się zastanowić, czy władcy rządzący pomiędzy panowaniem Galiena a Dioklecjana próbowali legitymizować swoją władzę przez podkreślanie swoich związków

---

czyste typy prawomocnego panowania, w: J. Szacki (red.) *Elementy teorii socjologicznych*, Warszawa 1975, s. 539-550; R. Caillois, *Żywioł i ład*, Warszawa 1973, s. 268-269; S.N. Eisenstadt (red.), *Max Weber on Charisma and Institution Building*, Chicago 1968, s. IX-LVI, E. Shils, *Charisma, Order and Status*, „American Journal of Sociology” 78 (1973) 20-32; W. Schluchter, *Rationalism, Religion and Domination: A Weberian perspective*, Berkeley 1989; R. Geertz, *Centra, królowie i charyzma. Refleksje o symbolice*, w: C. Geertz, *Wiedza lokalna: Dalsze eseje z zakresu antropologii interpretacyjnej*, Kraków 2005, s. 127-152. O legitymizacji władzy zob. D. Beetham, *Legitymizacja władzy*, w: J. Szczupaczyński (red.), *Władza i społeczeństwo*, Warszawa 1995, s. 288-303; D. Beetham, *The Legitimation of Power*, London 1991. W swoich rozważaniach M. Weber położył nacisk na emocjonalną stronę charyzmy. Jest ona uczuciem odczuwanym zarówno przez rządzących jak rządzonych. W przypadku starożytności oczywiście nie sposób jest wiele powiedzieć o tym co czuli rządzi, jak postrzegali charyzmę wodza czy polityka. Nawet w przypadku Sulli (przez wielu, w tym J. Carcopino, J. Gage, J.R. Fearsa, jest on uważany za twórcę teologii zwycięstwa) trudno powiedzieć co on nim myśleli prości żołnierze. Podobnie jest w przypadku takich postaci jak August czy Marek Antoniusz. Oczywiście w przypadku wodzów i polityków końca republiki (Mariusz, Sulla, Pompejusz, Cezar, Marek Antoniusz, August) mamy więcej informacji niż dla cesarzy III wieku. Niemniej także w przypadku tych osób widzimy jak autorzy źródeł historiograficznych postrzegali te postacie, a nie to jakie były rzeczywiste odczucia ich zwolenników. Podobnie oceny naszych źródeł więcej mówią nam o ocenie cesarzy panujących w III wieku przez rzymską historiografię niż o uczuciach współczesnych owych imperatorów. Zdecydowanie więcej możemy powiedzieć o rządzących (zarówno w przypadku końca republiki jak III wieku), jak przedstawiali swoje nadzwyczajne cechy, które czyniły ich mężami opatrznościowymi. Charyzma nie wynika jedynie z cech osobistych danej postaci, ale jest także efektem celowych zabiegów tych ostatnich. Bardzo dobrze widać to w przypadku przywołanego przez M. Webera Napoleona. Jego charyzma była zarówno rezultatem jego talentów militarnych, jak bardzo skutecznej propagandy, która uczyniła z niego postać opatrznościową, co w konsekwencji doprowadziło do przejścia przez niego władzy. W przypadku starożytnych rzymskich wodzów czy polityków także możemy wyłowić z ich propagandy to, co akcentuje ich osobistą charyzmę.

³ Najbardziej kontrowersyjne elementy budowania charyzmatycznej legitymizacji władzy, przypisywane cesarzom illyryjskim przez współczesnych nam badaczom, należy zakwestionować. Zapewne w rzeczywistości Aurelian, Probus czy Karus nie obwołali się za życia bogami. Podobnie ani Aurelian, ani Probus nie propagowali nowej monoteistycznej solarnej religii, a jedynie uczynili Słońce swoim bogiem opiekuńczym, co nie było niczym szczególnym w Cesarstwie Rzymskim. Zob. R. Suski, *Charyzmatyczna legitymizacja władzy podczas rządów cesarzy Illyjskich*, „Przegląd Historyczny” (w druku).

z poprzednikami. Ewentualnie ich sukcesy miały uprawomocnić sprawowanie jej przez ich następców⁴.

Tym czasem w państwie rzymskim zawsze przekazywanie władzy stanowiło spory problem. Od początku Cesarstwo Rzymskie było państwem autokratycznym, ale pozującym na republikę. Do tego problem sukcesji skomplikował jeszcze brak dziedziczenia po ojcu przez syna przez prawie cały I wiek n.e. (jedynym cesarzem, który nastąpił po swoim ojcu był Tytus). August potencjalnych swoich następców albo adoptował (jak swoich wnuków, a potem Tyberiusza), lub obdarzał *imperium* proconsularnym i *tribunicia potestas*. O przekazaniu władzy przez kolejnych cesarzy w I i II wieku także najczęściej decydowała adopcja krewnych lub senatorów. W tym czasie (do wygaśnięcia dynastii Sewerów) proces ten zwykle przebiegał sprawnie. Problem pojawiał się, gdy cesarz został wybrany przez pretorianów, lub gdy trzeba było obrać władzę daleko od Rzymu podczas kampanii (tak Makryn)⁵. Po śmierci Aleksandra Sewera zazwyczaj następcą tronu (obdarzony tytułem cezara lub augusta) zabijany był wraz ze swoim ojcem. Wynikało to z zakwestionowania legitymizacji władzy po kolejnych klęskach, które spadały na państwo rzymskie. W sytuacji cesarzy illyryjskich ze wspomnianych na wstępie powodów przekazywanie lub dziedziczenie władzy było nie lada problemem.

Jak wiadomo sprawujący władzę w latach 268-285 poza wyjątkami nie byli ze sobą spokrewnieni. Jedynie Kwintyllus był bratem Klaudiusza II, a współwładcami a zarazem spadkobiercami Karusa byli jego synowie Numerian i Karinus. Co prawda *Historia Augusta* sugeruje pokrewieństwo pomiędzy niektórymi rządzącymi w latach 268-285, jest to jednak bardzo mało wiarygodne. Wedle niej Klaudiusz II i Probus byli krewnymi⁶, siostra tego drugiego nosiła imię

⁴ Niestety dla III wieku posiadamy bardzo skąpe źródła. Znaczna część jest bardzo lakoniczna (tak kroniki czy brewiaria). Najobszerniejsze nasze źródło, *Historia Augusta*, o czym będę pisał dalej, jest bardzo niewiarygodna. Stąd ilość informacji o roli w propagandzie cesarskiej ich poprzedników jest bardzo mała (a do tego kontrowersyjna). Tak np. ważną rolę w polityce sukcesyjnej w cesarstwie odgrywały rytuały dotyczące śmierci władcy, pogrzebu, w którym uczestniczył także jego następcą (wygłaszał on mowę pogrzebową *laudatio*). Niestety nie wiemy czy w interesującym nas okresie zachowano dotychczasowe ceremonie, czy wprowadzono innowacje w tym zakresie. Ponieważ w dalszym ciągu ubóstwiano cesarzy (Klaudiusz II, Aurelianus, Karus, Numerian), to zapewne dalej sprawowano stare obrzędy towarzyszące pochowaniu władcy. Niemniej kolejni cesarze umierali daleko od Rzymu, a władcy bywali w stolicy niezmiernie rzadko. To mogło spowodować zarzucenie tradycyjnych uroczystości pogrzebowych. O rytuałach dotyczących śmierci cesarza zob. P. Zanker, *Apoteoza cesarzy rzymskich. Rytuał i przestrzeń miejska*, Poznań 2005.

⁵ Problem sukcesji w *Imperium Romanum* do wygaśnięcia dynastii Sewerów zob. A. Ziółkowski, *Historia Rzymu*, s. 400-410.

⁶ *Historia Augusta, Probus*, 3, 3.

Claudia⁷ (pod względem onomastycznym jest to niemożliwe). Ponadto wspomina ona siostrzenicę Klaudiusza II także Claudię⁸, co mogłoby sugerować bardzo bliskie związki pomiędzy tymi dwoma imperatorami⁹. Te passusy są kompletnie niewiarygodne. Wiele informacji, które przynosi *Historia Augusta*, to fantazje jej autora (w ten sposób ukrywał on swoją niewiedzę), lub aluzje do wydarzeń z czasów, w jakich sam on żył (czyli pod koniec IV wieku)¹⁰. Zapewne tak samo jest w tym miejscu. Tym bardziej, że być może te passusy nawiązują do jednego z potężnych rodów arystokratycznych z IV wieku Sextusa Claudiusa Pompeiusa Probusa (konsul w 371, prefekt Italii 368-275, 383)¹¹. Był on spokrewniony z jednym z najbogatszych rzymskich rodów Anicjuszami¹². Jego synowie piastowali najbardziej prestiżowe urzędy w końcu IV wieku (czyli wtedy kiedy powstała *Historia Augusta*)¹³. Podobnie wielu badaczy wątpi, aby Florian był bratem Tacyta. Co prawda o tym wspomina nie tylko kontrowersyjna *Historia*

⁷ *Historia Augusta, Probus*, 3, 4.

⁸ *Historia Augusta, Claudius Gothicus*, 13, 2.

⁹ F. Paschoud, (red.), *Histoire Auguste*, t. 5, 2, *Vies de Probus, Firmus, Saturnun, Proculus et Bonose, Carus, Numérien et Carin*, Paris 2001, s. 65.

¹⁰ *Historia Augusta*, lub *Scriptores Historiae Augustae* (tytuł jej nadał w 1603 roku filolog klasyczny Casaubon) to zbiór żywoty cesarzy od Hadriana do Numeriana (lata 117-284 przy czym nie zachowały się biografie pomiędzy panowaniem Filipa Araba a Waleriana). Tekst przypisuje autorstwo sześciu postaciom, którzy mieli tworzyć je za panowania Dioklecjana i Konstantyna Wielkiego. Po ponad stu latach dyskusji o *Historia Augusta* (zapoczątkował ją H. Dessau) zwyciężył w nauce pogląd, że powstała ona pod koniec IV wieku i miała tylko jednego autora (lub jednego kompilatora). Więcej o *Historia Augusta* i jej wiarygodności: J. Straub, *Studien zur Historia Augusta*, Bernae 1952; R. Syme, *Emperors and Biography*, Oxford 1971; T.D.A.R. Birley, *Religion in the Historia Augusta*, w: *Historiae Augustae Colloquium Parisinum*, I, Bari, 1991, s. 29-51; A. Chastagnol, *Histoire Auguste. Les empereurs romains des II e et III e siècles*, Paris 1994, s. IX-CLXXVIII; T.D. Barnes, *The Sources of the Historia Augusta (1967-1992)*, w: *Historiae Augustae Colloquium Maceratense*, III, Bari 1995, s. 1-34; G. Zecchini, *La storiografia greca dopo Dexippo e l'Historia Augusta*, w: *Historiae Augustae Colloquium Maceratense*, III, Bari 1995, s. 297-309; M. Mechler, *The Beginning of the Historia Augusta*, „*Historia*”, 45 (1996) 364-375; T.D. Barnes, *The Historia Augusta and Christian Hagiography*, w: *Historia Augusta Colloquium Genevense*, VII 1998, Bari 1999, s. 33-41; F. Paschoud, *L'auteur de l'Historie Auguste est-il un apostat?*, w: F. Chausson, É. Wolff (red.) *Consuetudinis amor. Fragments d'histoire romaine (II e – VI e siècles) offerts*

¹¹ F. Paschoud (red.), *Histoire Auguste*, t. 5.2, *Vies de Probus, Firmus, Saturnun, Proculus et Bonose, Carus, Numérien et Carin*, s. 64-66. A. Chastagnol, *Histoire Auguste. Les empereurs romains des II e et III e siècles*, s. 1062; S. Estiot, *Le tyran Saturninus le dossier numismatique*, w: G. Bonamente, F. Paschoud (red.), *Historia Augusta Colloquium Perusinum VIII*, Bari 2002, s. 238.

¹² Więcej o nim zob. A.H.M. Jones (red.), *Claudius Petronius Probus* 5, „*The Prosopography of the Latin Roman Empire*” (dalej „PLRE”), t. 1, 1971, s. 736-740.

¹³ Anicius Probinus i Anicius Olybrius byli konsulami w 395 roku. Ponadto Anicius Probinus był prokonsulem Afryki w latach 296-397. Por. A.H.M. Jones (red.), *Anicius Probinus* 1, „PLRE”, t. 1, 1971, s. 734-735; A.H.M. Jones (red.), *Anicius Hermogenianus Olybrius* 2, „PLRE”, t. 1, 1971, s. 639-640.

*Augusta*¹⁴, ale także Aureliusz Wiktor¹⁵ i Polemius Silvus¹⁶. Pozostałe łacińskie źródła korzystające z *Kaisergeschichte* nie sugerują pokrewieństwa pomiędzy nimi¹⁷. Źródła greckie określają Floriana jako prefekta pretorianów Tacyta¹⁸. Co istotne, obaj cesarze nosili inne *nomen* (Claudius Tacitus i Annius Florianus). To wyklucza, aby byli oni braćmi (choć mogli być braćmi przyrodnimi). Zapewne odpowiedzialnym za tą pomyłkę był Aureliusz Wiktor, który zapewne pomylił parę władców Tacyt i Florian z Klaudiuszem II i Kwintyllusem. Dlatego uczynił on Floriana bratem Tacyta. Za nim ten błąd powtórzyli autor *Historia Augusta* i Polemius Silvus¹⁹.

Oczywiście, jeśli nie można było znaleźć rzeczywistych koneksji, to wymyślano fikcyjne związki pomiędzy cesarzami. Septimus Sewer adoptował się do rodu Antoninów, występując jako adoptowany syn Marka Aureliusza i brat Kommodusa²⁰, a w propagandzie Konstantyna Wielkiego przedstawiano Klaudiusza II jako przodka założyciela Konstantynopola²¹. W przypadku cesarzy illyryjskich (wbrew części badaczy) nie możemy dostrzec podobnego procederu. Nic nie wskazuje, aby wspomniane przez ze mnie passusy pochodzące z *Historia Augusta* sugerujące pokrewieństwo pomiędzy Klaudiuszem II a Probussem pochodziły z propagandy tego ostatniego²². Także wzmianka o adopcji Aureliana przez Ulpiusa Krynitusa zawarta w *Historia Augusta* nie pokazuje propagandy serwowanej Aureliana²³. Co prawda wedle niektórych badaczy dzięki fikcyjnej czy rzeczywistej adopcji do szanowanej rodziny Aurelian mógł przysporzyć sobie nimbu odpowiedniego do sprawowania władzy senatorskiego pochodzenia²⁴. Niemniej ewidentnie jest to kolejny wymysł autora *Historia Au-*

¹⁴ *Historia Augusta, Tacyt*, 13, 6; 14, 4; *Historia Augusta, Probus*, 11, 3; 13, 3.

¹⁵ Aureliusz Wiktor, *De Caesaribus*, 36, 2.

¹⁶ Polemiusz Silvus, *Laterculus*, I, p. 522, 51.

¹⁷ Eutropiusz, *Breviarium*, IX, 17, 1; Hieronim, *Chronicon*, p. 223.

¹⁸ Zosimos, *Nova historia*, I, 63, 1; Zonaras, *Epitome*, XII, 28.

¹⁹ T.D. Barnes, *Some Persons in the Historia Augusta*, „Phoenix” 26 (1972), s. 158; H.W. Bird (red.), *Aurelius Victor: De caesaribus*, Liverpool 1994, s. 154; F. Paschoud (red.), *Histoire Auguste*, t. 5, 1, *Vies d'Aurélien et Tacite*, Paris 1996, s. 300-302. Część badaczy wierzy w informacje zawarte w *Historia Augusta* i u Aureliusza Wiktora. Tak np. [uważa] A.H.M. Jones (red.), „PLRE”, t. 1, M. Aurelius Florianus 6, Cambridge 1971, s. 367.

²⁰ A.R. Birley, *Septimius Severus: The African Emperor*, Oxford 1988, s. 117.

²¹ R. Syme, *The Ancestry of Constantine*, w: R. Syme, *Historia Augusta Papers*, V, Oxford 1983, s. 63-79.

²² A. Kluczek (*Polityka dynastyczna w Cesarstwie Rzymskim w latach 235-284*, Katowice 2000, s. 122) nie wyklucza, że informacja zawarta w *Historia Augusta* o związkach rodzinnych pomiędzy Klaudiuszem II a Probussem to zabieg marketingowy Probusa.

²³ *Historia Augusta, Aurelianus*, 10, 3 – 15, 2

²⁴ A. Kluczek, *Polityka dynastyczna w Cesarstwie Rzymskim w latach 235-284*, s. 120-121. Wprawdzie wedle polskiej badaczki: „cała historia wydaje się fikcyjna. Jednak zbieżność imion

gusta, który nie ma nic wspólnego z propagandą Aureliana²⁵. Nie mamy żadnych informacji o Krynitusie poza *Historią Augusta*. Nie figuruje on w *fasti* (choć według *Historia Augusta* był on konsulem), a jeśli się pamięta o reputacji jaką ma to źródło, to informacje o tej postaci należy uznać za ahistoryczne²⁶. Podobnie nie należy wyciągać zbyt daleko idących wniosków z noszenia przez większość rządzących w latach 268-270 *nomen aurelius*²⁷. Niektórzy historycy widzieli w tym chęć podkreślenia związków tych cesarzy (Florus, Probus, Karus i jego synowie) z Klaudiuszem II (na podobieństwo Sewerów, którzy nawiązywali do Antoninów). Hipoteza ta jest nietrafiona. Interesujący nas imperatorzy wywodzili się z warstw niższych pochodzących z Bałkan i być może ich przodkowie otrzymali rzymskie obywatelstwo dopiero w wyniku *constitutio antoniniana* za rządów Karakalli (w takim wypadku byłoby rzymskimi obywatelami dopiero w trzecim pokoleniu)²⁸.

O ile informacja o pokrewieństwie pomiędzy Klaudiuszem II a Probussem, czy adopcji przez Krynitusa Aureliana nie zasługują na zaufanie, to inne passusy o wykorzystywaniu prawdziwego czy fikcyjnego pokrewieństwa pomiędzy władcami rządzącymi po zamordowaniu Galiena pokazują nam kształtowanie się propagandy cesarskiej w tym czasie, a zarazem ukazują nam charyzmatyczne oblicze wskazywanie następcy w cesarstwie.

Wedle Aureliusza Wiktora i *Epitome de caesaribus* ranny, wykrwawiający się i umierający Galien wyznaczył Klaudiusza II na swojego następcę. Gallonius

---

senatora i cesarzowej Ulpii Seweryny jest znacząca” (s. 121) i „trudno rozstrzygnąć czy historia o adopcji jest wynikiem prowadzonych poczynań samego Aureliana czy rezultatem inwencji IV w. historia” (s. 121), oraz „przyjęcie fikcyjne lub rzeczywiste do szanowanego rodu nobilitowało Aureliana. Nie wykluczone, że został adoptowany przez Domitiusa a nie Krynitusa”.

²⁵ Podobieństwa pomiędzy opisem w *Historia Augusta* adopcji Aureliana przez Ulpiusa Krynitusa, a zarazem wyznaczeniu przez cesarza Waleriana w Byzantion Aureliana na zastępcę Krynitusa a rzeczywistymi wypadkami, jakie miały miejsce ponad sto lat po rządach Waleriana (a wspomnianymi przez Ammiana Marcellinusa), kiedy to Walens w Konstantynopolu powierzył armię Sebastianusowi, który był następcą Traianusa. Podobieństwo te skłoniło D. Van Hengsta do przypuszczenia, że Ammian Marcellinus był źródłem-natchnieniem dla fikcyjnej opowieści o bohaterskich czynach Aureliana w czasach rządów Waleriana i związkach jego z Ulpiusem Krynitusem (D. Van Hengst, *Ammianus, The Historia Augusta and Julian*, w: J. Styka [red.], *Studies of Greek and Roman Civilization*, Kraków 1998, s. 101-107).

²⁶ T.D. Barnes, *Some persons in the Historia Augusta*, Phoenix 26, 1972, s. 155; D. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, Darmstadt² 1996, s. 235; Strobel K., *Ulpia Severina Augusta: Eine Frau in der Reihe der Illyrischen Kaiser*, w: E. Frézouls, H. Jouffrey (red.), *Les empereurs illyriens. Actes du colloque de Strasbourg (11-13 octobre 1990)*, Strasbourg 1998, s. 121-122; A. Watson, *Aurelian and the Third Century*, London/New York 1999, s. 113.

²⁷ Tak uważa A. Kluczek, *Polityka dynastyczna w Cesarstwie Rzymskim w latach 235-284*, s. 121.

²⁸ A. Ziółkowski, *Historia Rzymu*, s. 523.

Basilius (nie znany nam skądinąd)²⁹ z polecenia władcy miał przewieść purpurę Klaudiuszowi II, który w tym czasie był trybunem wojskowym w Ticinum³⁰. Informacja ta nie wygląda zbyt wiarygodnie. Klaudiusz II w tym czasie pełnił zupełnie inną funkcję, wedle Zosimosa był drugą osobą w państwie do imperatora³¹ a Zonarasa dowódcą jazdy³². Sam Klaudiusz II obok prefekta pretorianów Herakliana, Marcjanusa i Aureliana stał na czele spisku wymierzonego w Galiena. Wspomina o tym Zosimos, który przynosi nam najwięcej informacji o morderstwie tego imperatora³³. Wedle Zosimosa cesarz został zawiadomiony przez spiskowców o zbliżaniu się sił uzurpatora Aureolosa podczas uczty. Władca postanowił szybko uciec przed uzurpatorem nie czekając na straż przyboczną. Wykorzystali to spiskowcy, którzy dopadli bezbronnego Galiena i zamordowali go³⁴. W podobny sposób opisuje wypadki także *Historia Augusta*³⁵. Okoliczności śmierci cesarza nie skłaniały go do decydowania o sukcesji po nim. Najprawdopodobniej cała opowieść jest nieprawdziwa³⁶. Zapewne źródłem dla opisów zgonu Galiena był albo Deksippos lub *Kaisergeschichte*³⁷. Być może interesujące nas passusy są rezultatem działania propagandy Klaudiusza II, wedle której cesarz został wyznaczony przez swojego poprzednika na władcę. Tym samym Klaudiusz II broniłby się przed oskarżaniem go o udział w morderstwie na jego poprzedniku. Równocześnie parweniusz i uzurpator, jakim był Klaudiusz II byłby prawnym następcą potomka senatorów Galiena. Swoją władzę zawdzięczałby wyborowi dokonanej przez jego poprzednika. Oczywiście byłaby to zupełna fikcja (Galien pozostawił po sobie syna małoletniego syna Marinianusa). Niemniej Klaudiusz II dzięki takim opowieściom legitymizował swoją władzę (zakładając, że passus ten jest refleksem propagandy Klaudiusza II a nie opowieścią wymyśloną przez brewiarzystów).

Znamy także podobną opowieść o śmierci Klaudiusza II i uczynieniu przez niego swoim następcą Aureliana. Oczywiście powstaje pytanie czy nasze źródła przez pomyłkę nie pomyliły obu cesarzy i przypisały tą samą opowieść dwóm kolejnym cesarzom. Niestety nie da się zweryfikować tej hipotezy. Passus doty-

²⁹ A.H.M. Jones (*Gallionius Basilius 5*, „PLRE”, t. 1, Cambridge 1971, s. 149) nie zastanawia się nad historycznością tej postaci. W żaden sposób nie można zweryfikować czy on istniał, czy też nie.

³⁰ Aureliusz Wiktor, *De Caesaribus*, 33, 28; *Epitome de Caesaribus*, 34, 2.

³¹ Zosimos, *Nova Historia*, I, 40, 2.

³² Zonarasa, *Epitome*, XII, 26.

³³ Zosimos, *Nova Historia*, I, 40, 2.

³⁴ Zosimos, *Nova Historia*, I, 40, 2.

³⁵ *Historia Augusta*, *Gallienus*, 14, 5-9.

³⁶ T. Kotula, *Cesarz Klaudiusz II i bellum Gothicum lat 269-270*, Wrocław 1994, s. 37-38.

³⁷ S. Ratti (red), *Histoire Auguste*, t. 4, 2, *Vies des dux Valériens*, Paris 2002, s. 161-162.

czący wyznaczenia Klaudiusza II cesarzem pochodzi z dzieła łacińskojęzycznego a Aureliana z bizantyjskiej kroniki. Ewentualnie oba źródła mogły korzystać z Deksipposa, nie jest jednak to wcale takie pewne. Tak więc nie możemy wykluczyć, że ktoś z pary autor *Epitome de Caesaribus* i Zonaras pomylił Galiena z Klaudiuszem II. Niemniej jednak, być może takie opowieści kursowały o obu tych władców. Zarówno propaganda Klaudiusza II, jak Aureliana miała powody rozpowszechniać tego typu historie.

Wedle Zonarasa Klaudiusz II wyznaczył na swojego następcę Aureliana (a nie swojego brata Kwintyllusa)³⁸. Wydarzenie to zapewne nie miało miejsca w rzeczywistości. Co prawda w tym wypadku cesarz miałby więcej czasu na rozmyślanie o następstwie po sobie niż Galien. Być może władca prowadził kampanię na Bałkanach (Malalas, *Chronicon* 299). Podczas niej zachorował prawdopodobnie na dżumę, co spowodowało jego śmierć³⁹. W tym wypadku okoliczności śmierci Klaudiusza II nie wykluczają podjęcia takiej decyzji, jaką opisała *Epitome de Caesaribus*, jednak jest to mało prawdopodobne. Klaudiusz II miał brata Kwintyllusa, który po jego śmierci bez problemu uzyskał poparcie rzymskiego senatu⁴⁰. Zapewne powstanie opowieści o desygnacji Aureliana przez Klaudiusza II jest efektem propagandy tego pierwszego, który w ten sposób legitymizował swoją władzę, a zarazem usprawiedliwiał wywołanie wojny, w której postradał życie Kwintyllus, jego rywal a zarazem brat Klaudiusza II⁴¹. Podobny sens ma inna opowieść związana z Kwintyllusem. Otóż po cesarskiej aklamacji Aureliana przyjaciele doradzili Kwintyllusem, aby wycofał się i dobrowolnie odstąpił władzę silniejszemu. Po tych radach Kwintyllus miał popełnić samobójstwo przez podcięcie żył⁴². Większość źródeł jednak w inny sposób przedstawiały okoliczności śmierci tego pretendenta do tronu. Miał on zostać zabity przez swoich żołnierzy⁴³. Większość badaczy przychyliła się do zdania brewiarzystów⁴⁴. Rozbieżność pomiędzy tymi relacjami czasami tłumaczona jest przez brak zainteresowania niepozornym cesarzem ze strony antycznych

³⁸ Zonaras, *Epitome*, XII, 26.

³⁹ Eutropiusz, *Breviarium*, IX, 11; *Historia Augusta, Claudius Gothicus*, 12, 2; Zosimos, *Nova Historia*, I, 46, 2; Zonaras, *Epitome*, XII, 26.

⁴⁰ Zonaras, *Epitome*, XII, 26.

⁴¹ A. Watson, *Aurelian and the Third Century*, s. 47.

⁴² *Historia Augusta, Aurelian*, 9, 12; Zosimos, *Nova Historia*, I, 47, 1; Zonaras, *Epitome*, XII, 26

⁴³ Eutropiusz, *Breviarium*, IX, 12; Hieronim, *Chronicon*, 222, *Epitome de Caesaribus*, 24, 5; *Historia Augusta, Claudius Gothicus*, 12, 6; *Historia Augusta, Aurelian*, 16, 1.

⁴⁴ A. Alföldi, *The Crisis of the Empire (A.D. 249-270)*, w: *Cambridge Ancient History*, t. 12, 1939, s. 193; H. M.D. Parker, B.H. Warmington, *A History of the Roman World from A.D. 138 to 337*, New York 1958, s. 193; R.T. Saunders, *A Biography of the Emperor Aurelian A.D. 270-275*, *Ann Arbor* 1992, s. 146; T. Kotula, *Aurélien et Zenobie*, Wrocław 1997, s. 57-58.

autorów⁴⁵. Ta ostatnia hipoteza jest bezzasadna. Wersja wydarzeń zgodnie, z którą Kwintyllus popełnił samobójstwo, aby ktoś lepszy sięgnął po władzę, miała na celu uwolnić Aureliana od odpowiedzialności za śmierć konkurenta i zapewne wywodziła się z propagandy tego cesarza. Dzięki tym zabiegom Aureliian stał się legalnym następcą Klaudiusza II, wybranym przez swojego poprzednika, który dzięki temu legitymizował swoją władzę.

Co również istotne, po śmierci Klaudiusza II rozpoczęto zakrojoną na dużą skalę akcję propagandową, przedstawiającą tego władcę jako wielkiego pogromcę Gotów. Jak wiadomo, do dziś trwa spór zapoczątkowany przez A. Alföldiego, który z cesarzy odegrał decydującą rolę w pokonaniu Gotów: Galien (dzięki zwycięstwie w bitwie pod Nessos), czy Klaudiusz II (jeśli bitwa pod Naissus jest historyczna)⁴⁶. Bez rozstrzygnięcia tego sporu jedno jest pewne, za swojego życia Klaudiusz II nie przyjął cognomenu *ex virtute Gothicus Maximus* (nie występuje on na papirusach powstałych za rządów imperatora, rzadko spotykamy go na inskrypcjach, legenda VICTORIAE GOTHICA pojawiła się tylko na jednej emisji monet bitej w Kyzikos)⁴⁷. Oczywiście Klaudiusz II odnosił sukcesy w odparciu najazdu Gotów. Za jego rządów zakończyła się wielka wojna z tymi Germanami, której kulminacją było wygrane przez jego poprzednika starcie pod Nessos. Być może ponownie musiał stawić on czoło najeźdźcom w następnym roku (jak chcą zwolennicy historyczności bitwy pod Naissus). Niemniej podkreślanie jego sukcesów już po jego śmierci związane było z problemem sukcesji po Klaudiuszu II i legitymizacji władzy jego następców. Kwintyllus oraz Aureliian (co pokazuje *passus* o wyznaczeniu Aureliana na następcę Klaudiusza II) występowali jako spadkobiercy (przez pochodzenie lub wybór) wielkiego wo-

⁴⁵ T. Kotula, *Aureliian i Zenobia*, Wrocław 2006, s. 45.

⁴⁶ A. Alföldi, *The sources for the Gothic Invasions of the Years 260-270*, s. 722-723. Wielu badaczy zgadza się z A. Alföldim. Por. np. J. Straub, *Studien zur Historia Augusta*, Bernae 1952, s. 54-59; M. Salamon, *The Chronology of Gothic Incursions into Asia Minor in the IIIrd century*, „Eos” 59 (1971), s. 136; F. Paschoud, *Zosime: Histoire nouvelle*, t. 1, Paris 1971, s. 157-160; R. Syme, *The Ancestry of Constantine*, s. 68; T. Forgiarini, *A propos de Claude II: les invasions Gothiques de 267-270 et le role de l'empereur*, w: E. Frézours, H. Jouffroy (red.), *Les Empereurs Illyriens. Actes du colloque de Strasbourg*, Strasbourg 1998, s. 81-86; A. Ziółkowski, *Historia Rzymu*, s. 518. Wśród historyków uważających, że Klaudiusz II odniósł zwycięstwo pod Naissus można wymienić: T. Kotula, *Nessos et Naissos: Problème topographique et historique des campagnes de Gallien et de Claude II contre les Goths*, „Eos”, 79 (1991) 237-243; E. Kettenhofen, *Die Einfälle der Heruler ins Römische Reich im 3. Jh. N. Chr.*, „Klio”, 74 (1992) 291-313; T. Kotula, *Cesarz Klaudiusz II i bellum Gothicum lat 269-270*, s. 87-108; M. Christol, *L'empire romain du IIIe siècle*, Paris 1997, s. 157; A. Watson, *Aureliian and the Third Century*, s. 215-216; H. Wolfram, *Historia Gotów*, Warszawa/Gdańsk 2004, s. 73-74.

⁴⁷ M. Peachin, *Roman Imperial Titulature and Chronology A.D. 235-284*, Amsterdam 1990, s. 86-87.

CHARYZMA

JEJ FUNKCJA W ŻYCIU RELIGIJNYM, POLITYCZNYM I SPOŁECZNYM

dza, który odnosił zwycięstwa nad zewnętrznym przeciwnikiem. Ich legitymizacją do sprawowania władzy były związki z poprzednikiem.

Po śmierci Klaudiusza II emitowano monety pośmiertne sygnowane jego imieniem⁴⁸. Informacje o nich przedstawiam w tabeli poniżej:

Tabela nr 1
MONETY POŚMIERTNE KLAUDIUSZA II

NUMER EMISJI WEDLE RIC, 5,1, CLAUDIUS II	LEGENDA NA AWERSIE	LEGENDA NA REWERSIE	PRZEDSTAWIENIE NA REWERSIE
256	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Stos pogrzebowy
257	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Ołtarz
258	DIVO CLAVDIO	CONCESRATIO AVG	Jowisz trzymający piorun i berło
259	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Ołtarz
260	IMP CLAVDIVS P AVG	CONSECRATIO	Ołtarz
261	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Ołtarz
262	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Ołtarz
263	DIVO CLAVDIO GOTHICO	CONSECRATIO	Ołtarz
264	DIVO CLAVDIO GOTHICO	CONSECRATIO	Ołtarz
265	DIVO CLAVDIO GOTHICO	CONSECRATIO	Ołtarz
266	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Ołtarz
267	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Stos pogrzebowy
267a	DIVO CLAVDIO	CONSECRATIO	Orzeł
268	DIVO CLAVDIO	ABUNDATIA AVG	Abundatia stoi zwrócona w prawo z otwartym rogiem obfitości
269	DIVO CLAVDIO	AEQVITAS AVG	Aequitas stoi zwrócona w lewo trzymając róg obfitości
270	DIVO CLAVDIO	AETERNIT AVG	Słońce stoi, prawa ręka uniesiona w górę, trzyma glob.
271	DIVO CLAVDIO	APOLLI CONS	Apollo stoi zwrócony w lewo trzymając gałąź laurową i lirę

⁴⁸ T. Kotula, *Cesarz Klaudiusz II i bellum Gothicum lat 269-270*, s. 120.

Robert Suski
DZIEDZICZENIE CHARYZMY?

272	DIVO CLAVDIO	FELICITAS AVG	Felicitas stoi zwrócona w lewo trzyma kaduceusz i róg obfitości
273	DIVO CLAVDIO	FIDES MILITVM	Fides stoi zwrócona w lewo trzyma włócznie
274	DIVO CLAVDIO	FORTVNA REDVX	Fortuna stoi skierowana w lewo trzyma róg obfitości
275	DIVO CLAVDIO	GENIVS POPVLI	Genius stoi zwrócona w lewo, trzyma paterę i róg obfitości
276	DIVO CLAVDIO	HILARITAS AVGG	Hilaritas stoi, trzyma liście laurowe i róg obfitości
277	DIVO CLAVDIO	LAETITIA AVG	Laetitia stoi zwrócona w lewo i trzyma łów i wieńiec
278	DIVO CLAVDIO	LIBERALITAS AVG	Liberalis stoi skierowana w lewo, trzyma róg obfitości
279	DIVO CLAVDIO	LIBERT AVG	Libertas stoi zwrócona w lewo trzyma berło i kubek
280	DIVO CLAVDIO	MARTI PACIF	Mars idzie w lewo
281	DIVO CLAVDIO	ORIENS AVG	Słońce idzie w lewo, lewą rękę ma uniesioną
282	DIVO CLAVDIO	PAX AETERNA	Pax stoi zwrócona w lewo trzyma gałąź oliwną i berło
283	DIVO CLAVDIO	PAX AVG	Pax stoi zwrócona w lewo trzyma gałąź oliwną i berło
284	DIVO CLAVDIO	PIETAS AVG	Pietas stoi skierowana w lewo, trzyma paterę i włócznię
285	DIVO CLAVDIO	PM TR P II COS PP	Cesarz idzie w prawą stronę, trzyma berło i glob
286	DIVO CLAVDIO	PROVIDENT AVG	Providentia stoi, zwrócona w lewo trzyma pałkę i berło lub róg obfitości, u jej stóp glob
287	DIVO CLAVDIO	PROVIDENTIA AVG	Providentia oparta o kolumnę trzyma róg obfitości i pałkę
289	DIVO CLAVDIO	VICTORIA AVG	Wiktoria skierowana w prawo, stoi, trzyma wieńiec i liście palmowe
290	DIVO CLAVDIO	VIRTVS AVG	Żołnierz, który stoi oparty o tarczę, trzyma włócznie

Wspomniane monety były emitowane we wszystkich mennicach, które znajdowały się pod kontrolą Klaudiusza II. Łączą one zmarłego ubóstwionego cesarza z hojnością, zwycięstwem, opatrnością, pobożnością, pokojem, wolno-

ścią, wdziękiem, szczęściem, pomyślnością⁴⁹. Niestety nie wiemy, kto nakazał je emitować. Mógł to uczynić Kwintyllus albo Aurelian. Rządy tego pierwszego nie były zbyt długie. Kwintyllus musiał zostać ogłoszony cesarzem natychmiast po śmierci swojego brata. Zdobył on uznanie w Cesarstwie, o czym świadczy emitowanie w jego imieniu monet we wszystkich mennicach imperialnych: Rzymie, Mediolanie, Siscji, Kyzikos⁵⁰. Co prawda, w Egipcie nie są znane papi-rusy, na których wymieniony jest on jako panujący⁵¹, ale w atelier w Aleksandrii (zawsze bardzo szybko reagowało ono na zmiany na tronie) wybijało tetra-drachmy z jego wizerunkiem, co oznacza oficjalne zdobycie uznania w Egipcie⁵². Wszystkie źródła zgadzają się, że rządy Kwintyllusa trwały bardzo krótko⁵³. Brak dokumentów papirusowych z Egiptu, na których Kwintyllus wy-mieniony jest jako panujący oraz pojawienie się takich z datami konsularnymi, a niesygnowanymi imieniem cesarza wyklucza tak długie rządy, jakie przypisuje Kwintyllusowi Chronograf z 354 r., czy Zosimos⁵⁴. Zapewne jego panowanie nie trwało dłużej niż miesiąc. O szybkim pozbyciu się przez Aureliana przeciwnika świadczy pojawienie się jego mennictwa w Egipcie jeszcze przed zdobyciem go przez zwolenników Zenobii⁵⁵. Dlatego nie było czasu na dłuższe rządy Kwintyllusa. Stąd, choć nie można wykluczyć emisji interesujących nas monet przez tego władcę, to jest bardzo prawdopodobne, że stało się to dopiero za rządów Aureliana. W takim wypadku ubóstwienie poprzednika (i związana z tym emisja monet pośmiertnych Klaudiusza II) miało podwójny sens. Aurelian nie tylko występował jako następca Klaudiusza II, ale zamazywał rozpętanie przez siebie wojny domowej. Gdyby te emisje wybił Kwintyllus, oznaczałoby to, że cesarz chciał wzmocnić swoją pozycję przed starciem z Aurelianem. Niezależnie jednak, kto odpowiadał za emisję tych monet, wzmacniały one władzę spadkobiercy, niezależnie od tego, czy był to Kwintyllus czy Aurelian. Oczywi-

⁴⁹ O cnotach cesarskich zob. J.R. Fears, *The Cult of Virtues and Roman Imperial Ideology*, w: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, Teil II, Principat, 17:2, Berlin/New York 1981, s. 827-948; A. Hadrill-Wallace, *The emperor and his virtues*, „Historia”, 30 (1981) 298-323.

⁵⁰ A. Watson, *Aurelian and the Third Century*, s. 222.

⁵¹ D.S. Rathbone, *The dates of the recognition in Egypt of the Emperors from Caracalla to Diocletian*, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik”, 62 (1986), s. 121.

⁵² M.J. Price, *The Lost Year: Greek Light on a Problem of Roman Chronology*, „The Numismatic Chronicle”, 13 (1973), s. 83.

⁵³ Albo 77 dni (*Chronograf z 354 r.*), kilka miesięcy (Zosimos, *Nowa Historia*, I, 47, 1), 20 dni (*Historia Augusta, Aurelian*, 37, 6), lub 17 dni (Eutropiusz, *Breviarium*, IX, 12; *Historia Augusta, Claudius Gothicus*, 12, 5; Hieronim, *Chronicon*, 222; *Epitome de caesaribus*, 34,7; Orozjusz, *Historia adversus paganos*, VII, 23, 2; Zonaras, *Epitome*, XII 26).

⁵⁴ A. Watson, *Aurelian and the Third Century*, s. 279.

⁵⁵ M.J. Price, *The Lost Year: Greek Light on a Problem of Roman Chronology*, s. 83.

ście deifikacja zmarłych cesarzy była dosyć częstą praktyką, ma ona jednak związek z charyzmatyczną legitymizacją władzy rzymskich imperatorów. Cesarze byli nie tylko wybrańcami Jowisza, ale także następcami ubóstwionych władców. To co uderza to wielka obfitość monet pośmiertnych Klaudiusza II⁵⁶. Najwidoczniej następca Klaudiusza II (Kwintyllus lub Aurelian) wykorzystali swojego poprzednika do legitymizacji swojej władzy.

Jak już wspomniałem, współwładcami i następcami Karusa byli jego synowie Numerian i Karinus⁵⁷. Po obdarzeniu ich tytułem cesarów, wybito monety informujące mieszkańców *Imperium Romanum* o tym wydarzeniu. Na monetach emitowanych w imieniu Karusa na awersie przedstawiono cesarza, a na rewersie jego syna Karinusa obdarzonego tytułem cezara⁵⁸. Częściej były bite emisje przedstawiające na awersie popiersia Karusa i jego starszego syna po obdarzeniu go tytułem augusta. Monety emitowano w mennicy w Lugdunum (Karus powierzył Karinusowi zachodnie prowincje cesarstwa). Obie postaci miały wieńce laurowe na głowie i pancerze. Na rewersach głoszone hasła związane z nadzieją i szczęśliwością, które nastaną wraz z nowym władcą, takie jak SPES PVBLICA⁵⁹, czy SAECVLI FELICITAS⁶⁰, oraz przymioty władcy: PAX AVG⁶¹, PAX AVGG⁶², VICTORIA AVGG⁶³, VICTORIAE AVGVSTT⁶⁴. Na niektórych aureusach, wybitych w Sisji z legendą VICTORIA AVGVSTORVM, widać Karusa i Karinusa jak stoją trzymając berło podtrzymujące Wiktorię, która znajduje się pomiędzy nimi⁶⁵. Na kolejnej emisji przedstawiono Karusa, który

⁵⁶ T. Kotula, *Cesarz Klaudiusz II i bellum Gothicum lat 269-270*, s. 120. Zgodnie z regułą Thordemana zawartość depozytów stoi w określonym stosunku do wielkości mennictwa w okresie objętym ich powstaniem i zgodnie z prawem wielkich liczb ich reprezentatywność rośnie proporcjonalnie do ich wielkości. Duża liczba pośmiertnych monet Klaudiusza II zwłaszcza w depozytach w Hiszpanii i Afryki rzymskiej sugeruje sporą obfitość tych emisji.

⁵⁷ Numerian i Karinus zostali obwołani cesarzami tuż po aklamacji ich ojca (czyli we wrześniu/październiku 282 roku). Karinus został ogłoszony augustem jeszcze za życia jego ojca (co poświadczają monety). Niestety nie posiadamy dokumentów, które bliżej potrafiły to określić. Być może stało się to tuż przed wyprawą Karusa przeciw Persji, czyli na wiosnę 283 roku. Nie mamy żadnych świadectw, aby proklamacja Numeriana na augusta nastąpiła przed śmiercią jego ojca, czyli w czerwcu 283 roku. Zapewne stało się tuż po zgonie Karusa. Zob: M. Peachin, *Roman Imperial Titulature and Chronology A.D. 235-284*, s. 48-50.

⁵⁸ „The Roman Imperial Coinage” (dalej „RIC”), 5, 2, Carus and his family, n. 133, 134. Legenda: KARINVS NOBIL CAES. Aureusy emitowano w mennicy w Lugdunum.

⁵⁹ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 135.

⁶⁰ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 141.

⁶¹ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 138, 139.

⁶² „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 140.

⁶³ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 142, 143.

⁶⁴ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 146.

⁶⁵ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 193.

stoi i jest koronowany przez Sol. W ręku trzyma berło a Karinus podawuje mu Wiktoryę. Sam Karinus był koronowany przez Herculesa. Towarzyszyła temu legenda VIRTVS AVGVSTOR⁶⁶. Najciekawsze przedstawienie widniało na monetach z legendą VIRTVS AVG/AVGG/AVGGG (*virtus* to „męstwo”, „siła”, „waleczność”, „cnota” i „doskonałość”). Emitowano je w praktycznie wszystkich ówczesnie działających atelier, w Sisji, Kyzikos, Rzymie, Antiochii, Trypolis w imieniu zarówno Karinusa jak Numeriana. Były one bite po obdarzeniu Karinusa i Numeriana godnością cesarów (nadal je emitowano po desygnowaniu Karinusa na augusta). Na wszystkich nich widnieje podobne przedstawienie. Karinus lub Numerian stoją zwróceniem w prawo, trzymając berło i otrzymują glob (na którym czasami znajduje się Wiktoria) od postaci, która także trzyma berło⁶⁷. Niestety nie jest jasne, kim jest ta stojąca postać. Może to być albo Jowisz, albo Karus. W pierwszym wypadku mielibyśmy inwestyturę jowiszową, przedstawianie cesarza jako wybrańca Jowisza. W drugim ukazano by wybór przez Karusa ich synów na jego współwładcę, a w przyszłości następcę. Karus jednoznacznie wskazałby, kto będzie jego następcą⁶⁸. Karinus i Numerian czerpali swoją legitymizację władzy z związków ze swoim ojcem, jako jego spadkobiercy.

Po śmierci Karusa w mennicach w Lugdunum, Sisji, Rzymie i Antiochii emitowane były monety pośmiertne przez Karinusa. Informacje o tych emisjach przedstawiam w tabeli poniżej:

⁶⁶ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 225.

⁶⁷ „RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 206-209; 325-327 (Karinus); 466-470 (Numerian). Podobne przedstawienie towarzyszyło emisji Karinusa („RIC”, 5, 2, Carus and his family, n. 202 z legendą CLEMENTIA TEMP).

⁶⁸ W tym miejscu można zauważyć kolejną prawidłowość w propagandzie cesarzy illyryjskich. Uderzające jest niewystępowanie w niej ich rodzin, w tym małżonek. Brak jest odniesień do nich na monetach Klaudiusza II, Kwintyllusa, Probusa. Seweryna zaczęła się pojawiać na emisjach Aureliana dopiero od 274 roku (R. Suski, *Interregnum i Seweryna: Czy kobieta była cesarzem?*, w: „Antiquitas”, XXIX, *Grecy, Rzymianie i ich sąsiedzi. II Konferencja Komisji Historii Starożytnej PTH, Wrocław wrzesień 2005, Wrocław 2007*, s. 623-642). Oczywiście nie można wykluczyć, że ci cesarze nie byli żonaci (choć wydaje się to być dziwne). Zapewne nieobecność małżonek i rodzin cesarzy w ich propagandzie była spowodowana czymś innym. Władcy ci mieli świadomość swojej słabości i braku odpowiedniej legitymizacji władzy. Brak wskazywania osoby potencjalnego następcy tronu wzmocniła ich pozycję (A. Ziółkowski, *Historia Rzymu*, Poznań 2004, s. 523). Ponadto zdawali oni sobie sprawę o decydującej roli armii w kreowaniu nowych władców. Najwyżsi rangą dowódcy potrafili odrzucać pretensje krewnych cesarzy do purpury. Tak Aurelian sięgnął po władzę mimo cesarskich aspiracji Kwintyllusa, a Dioklecjan został obwołany imperatorem, choć na rzymskim zachodzie władzę sprawował Karinus.

Tabela 2
 MONETY POŚMIERTNE KARUSA

NUMER EMISJI MONET W: „RIC”, 5, 2, CARUS AND HIS FAMILY	MENNICA	LEGENDA NA AWERSIE	LEGENDA NA REWERSIE	PRZEDSTAWIENIE NA REWERSIE
4	Lugdunum	DIVO CARO PIO	CONSECRATIO	Orzeł
28	Lugdunum	DIVO CARO	CONSECRATIO	Orzeł
29	Lugdunum	DIVO CARO PIO	CONSECRATIO	Orzeł
30	Lugdunum	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO	Orzeł
47	Rzym	DIVO CARO	CONSECRATIO	Orzeł
108	Siscja	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO	Orzeł stoi globie
109	Siscja	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO	Orzeł globie
110	Siscja	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO	Orzeł globie
111	Siscja	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO	Orzeł globie
112	Siscja	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO AVG	Orzeł globie
113	Siscja	DIVO CARO PARTHICO	CONSECRATIO AVGVSTI	Orzeł stoi na globie
126	Antiochia	DIVO CARO	CONSECRATIO	Orzeł
127	Antiochia	DIVO CARO	CONSECRATIO	Ołtarz

Dzięki ubóstwieniu Karusa, Karinus czerpał swoją legitymizację władzy. Stał się on spadkobiercą ubóstwionego władcy. Oczywiście nie było to nowe zjawisko w rzymskiej propagandzie imperialnej⁶⁹. Do tego na tych monetach odnoszono się do zwycięstwa nad Persją odniesionego przez Karusa. Było dla Karinusa o tyle istotne, że jego rządy zagrożone były przez uzurpację Dioklecjana, który został ogłoszony cesarzem przez armię, która wróciła z perskiej wyprawy. Za rządów Karinusa ubóstwiono także Numeriana (współwładcę

⁶⁹ Ubóstwieni przed Karusem byli następujący cesarze: August, Klaudiusz, Wespazjan, Tytus, Nerwa, Trajan, Hadrian, Antoninus Pius, Lucjusz Werus, Marek Aureliusz, Kommodus, Pertinaks, Septymiusz Sewer, Geta, Karakalla, Aleksander Sewer, Gordian I, Gordian II, Gordian III, Walerian, Galien, Klaudiusz II i Aurelian. Najciekawszym przypadkiem było ubóstwienie Kommodusa przez Septymiusza Sewera. W 195 roku Septymiusz Sewer ogłosił bogiem popularnego w armii Kommodusa, a zarazem adoptował się do rodziny Antoninów występując jako syn Marka Aureliusza i brat Kommodusa, legitymując w ten sposób sprawowanie przez siebie władzy.

i brata Karinusa), oraz Nigrinianusa (najprawdopodobniej syna Karinusa)⁷⁰. W Rzymie i Antiochii bito monety pośmiertne zarówno Numeriana i Nigrinianusa. Przedstawiam je w kolejnej tabeli

Tabela nr 3
MONETY POŚMIERTNE NUMERIANA I NIGRIANUSA

Numer emisji monet w: „RIC”, 5, 2, Carus and his family	Legenda na awersie	Legenda na rewersie	Przedstawienie na rewersie
424	DIVO NVMERIANO	CONSECRATIO	Orzeł
425	DIVO NVMERIANO AVG	CONSECRATIO	Orzeł
426	DIVO NVMERIANO	CONSECRATIO	Ołtarz
471	DIVO NIGRIANO	CONSECRATIO	Nigrinianus na bidze na stosie pogrzebowym
472	DIVO NIGRIANO	CONSECRATIO	Orzeł
473	DIVO NIGRIANO	CONSECRATIO	Orzeł lub ołtarz
474	DIVO NIGRIANO	CONSECRATIO	ołtarz

⁷⁰ Karinus nie był pierwszym cesarzem, który ubóstwił zmarłych członków swojej rodziny. Wcześniej ogłoszono bogami Liwię (żonę Augusta, matkę Tyberiusza), Druzyllę (siostrę Kaliguli), Klaudię (córkę Nerona), Poppeę Sabinę (żonę Nerona), Flawię Domityllę (żonę Wespazjana), Flawiusza Domitianusa (syna Domicjana), Julię (córkę Tytusa), Trajana (ojca Trajana), Marcjanę (siostrę Trajana), Matyldę (siostrzenicę Trajana), Plotynę (żonę Trajana), Hadrianę (ojca cesarza), Wibię Sabinę (żonę Hadriana), Faustynę Starszą (żonę Antonina Piusa), Faustynę Młodszą (żonę Marka Aureliusza), Julię Domną (żonę Septymiusza Sewera), Julię Mezę (babcię Aleksandra Sewera), Caecilię Paulinę (żonę Maksymiana Traka), Marinusa (ojca Waleriana), Walerinusa (syna Galiena).

Monety pamiątkowe Numeriana zostały wybite podczas kolejnej wojny domowej w cesarstwie pomiędzy Karinusem a Dioklecjanem (cesarska proklamacja Dioklecjana nastąpiła po oficjalnym ogłoszeniu śmierci Numeriana)⁷¹. Walki pomiędzy dwoma konkurentami do tronu były bardzo ciężkie⁷². W tym kontekście podkreślanie związków ze sferą boską było bardzo użyteczną, choć nieskuteczną, propagandą w tym bardzo gorącym okresie dla *Imperium Romanum*.

Jedynie część spośród cesarzy illyryjskich nawiązywała do swoich poprzedników i stąd czerpała swoją legitymizację władzy. W prawie każdym wypadku dotyczy to cesarzy spokrewnionych ze swoimi poprzednikami (Kwintyllus, Karinus i Numerian). Inni nie szukali umocnienia swojej pozycji przez odwołanie do swoich poprzedników (Tacyt, Florian, Probus). Jedynie Aurelian i być może Klaudiusz II wykorzystywali w swojej propagandzie nawiązywali do poprzednich cesarzy (jeśli opowieści o wskazaniu ich przez poprzedników na przyszłych władców pochodzą z ich propagandy, a nie są konfabulacją naszych źródeł). Najczęściej akcentowano związki z poprzednikami przez emisje pamiątkowych monet, które przedstawiały ich jako bogów. Ponadto znamy opowieści o wyznaczeniu przez umierającego cesarza jego następcę (Klaudiusz II przez Galiena i Aurelian przez Klaudiusza II). W obu wypadkach imperatorzy nie byli ze sobą spokrewnieni, a do władzy doszli w wyniku rozlewu krwi. Wreszcie w mennisztwie Karusa przedstawiano jego synów jako współcesarzy, a w przyszłości następców. Na tych emisjach podkreślano związek pomiędzy objęciem władzy przez młodych synów cesarza a ich męstwem, oraz odnoszeniem zwycięstw i szczęśliwością, która dzięki nim zapanuje w *Imperium Romanum*. Największą rolę w legitymizacji władzy odgrywało nawiązywanie do poprzednich władców po śmierci Klaudiusza II i po dojściu Karusa do władzy. W pierwszym wypadku wynikało to z niejasnej sytuacji politycznej po zgonie cesarza. Doszło do wybuchu krótkiej wojny domowej pomiędzy bratem zmarłego cesarza a jednym z jego wodzów. Nie dziwią też zabiegi Karusa, aby jego synowie bez problemu przejęli po nim dziedzictwo. Ubóstwienie Karusa i Numeriana przez Karinusa związane było także z przewrotem dokonany przez Dioklecjana. Dzięki włą-

---

⁷¹ Proklamacja Dioklecjana nastąpiła 20 listopada. O ogłoszeniu Dioklecjana władcą zob. H.W. Bird, *Diocletian and the Death of Carus, Numerian and Carinus*, „*Latomus*” 35 (1976) 123-132; S. Williams, *Diocletian and the Roman Recovery*, London 1985, s. 35-37; F. Paschoud (red.), *Histoire Auguste*, t. 5, 2, *Vies de Probus, Firmus, Saturnin, Proculus et Bonose, Carus, Numerian et Carin*, s. 352-353, 375-376.

⁷² Do decydującej bitwy doszło w okolicach Viminacium na wiosnę 285 roku (Aureliusz Wiktor, *De Caesaribus*, 39, 11; Eutropiusz, *Breviarium*, IX, 20, 1-2). Por. S. Williams, *Diocletian and the Roman Recovery*, s. 37-38.

CHARYZMA

JEJ FUNKCJA W ŻYCIU RELIGIJNYM, POLITYCZNYM I SPOŁECZNYM

---

czeniu w poczet bogów swojego brata i ojca Karinus podkreślał swoje prawa do tronu. Sposób wskazywania następcę przez Karusa nie różnił się od praktyk innych cesarzy rządzących w III wieku. Jedynie w przypadku Klaudiusza II i Aureliana mamy do czynienia z pewnym *novum* w rzymskiej propagandzie (oczywiście zakładając, że informacja o wyznaczeniu ich dziedzicami przez ich poprzedników pochodzi z propagandy tych cesarzy). Próbowali oni wzmocnić swoją władzę przez podkreślanie związków ze swoimi poprzednikami, występując jako wybrani przez nich ich następcy. Dzięki temu wzmacniali swoją pozycję wykorzystując pamięć o swoich poprzednikach.

